

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ

ΙΔΙΟΓΡΑΦΟ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
ΤΟΥ ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΣΕΡΡΩΝ (7.8.1875-24.8.1877) ΚΑΙ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ ΝΙΚΟΜΗΔΕΙΑΣ (24.8.1877-17.11.1910)
(+18.11.1917)

Στη βορειοανατολική πλευρά της θάλασσας του Μαρμαρά, εννέα νησιά, από τα οποία τα τέσσερα είναι κατοικημένα, Πρώτη-Κιναλι ada, Αντιγόνη-Burgaz ada, Χάλκη-Heybeli ada, Πρίγκηπος-Büyük ada, και πέντε ακατοίκητα, Οξεία-Sivri ada, Πλάτη-Yassi ada, Πίττα-Kastik ada, Αντιρόβιθος ή Τερέβινθος-Sedef adasi και Νείανδρος ή Νέανδρος-Tavşanadasi, συγκροτούν το σύμπλεγμα των Προποντίδων νήσων ή τα Πριγκηπόνησα, όπως είναι γνωστά¹.

Στη Χάλκη, στο δεύτερο μετά την Πρίγκηπο νησί, βρίσκεται σε περίοπτη θέση, στο λόφο της Ελπίδος, η Ιερά Μονή της Αγίας Τριάδος, της οποίας η ίδρυση κατέρχεται μέχρι τον όγδοο αιώνα. Η Ιερά αυτή Μονή υπέστη ζημιές από πυρκαγιά το 1821, και πέντε περίπου χρόνια αργότερα, στις 27 Ιανουαρίου/8 Φεβρουαρίου 1826, σεισμός συμπλήρωσε την καταστροφή της.

Το Σεπτέμβριο του 1842, ο Πατριάρχης Γερμανός Δ΄ (α΄ πατριαρχία 14.6.1842-12.4.1845) συνοδευόμενος από το Μητροπολίτη Νικομηδείας Διονύσιο Κωτάκη (1840-1877) και τον Ιωάννη Παναγιωτίδη, γαμβρό από ανεψιά του, μετέβη στη Χάλκη, όπου εμπλήσθηκε από πολλή θλίψη, θεώμενος την κατεστραμμένη Ιερά Μονή. Τότε έλαβε την απόφαση να ανοικοδομήσει την ερειπωμένη Ιερά Μονή και να ιδρύσει στη νεόδμητη

1. Αριστεΐδη Πασαδαίου, *Ιερά Θεολογική Σχολή Χάλκης. Ιστορία, Αρχιτεκτονική*, Αθήνα 1987, σ. 27, σημ. 1. Ακύλα Μήλλα, *Πρώτη-Αντιγόνη. Τα πριγκιπόνησα*, Αθήνα 1992, σσ. 22-24. Για τα νησιά ιδέες ακόμη, Ακύλα Μήλλα, *Η Χάλκη των Πριγκηπονήσων*, Αθήνα 1994 του ίδιου, *Η Πρίγκηπος*, Αθήνα 1988 του ίδιου, *Αναδρομή στα Πριγκηπόνησα. The princes Islands. A retrospective journey*, Άλιμος, εκδόσεις Μίλητος του ίδιου, *Χάλκης Πριγκηπονήσων-Τα παραλειπόμενα*, Αθήνα 2009 του ίδιου, *Χαμένες πατρίδες. Τα Πριγκηπόνησα. Α΄ έκδοση*, Αθήνα 2000.

αυτή Μονή, Θεολογική Σχολή.

Μετά από πολλές προσπάθειες κατόρθωσε να ξεπεράσει τα εμπόδια που πρόβαλλε η οθωμανική εξουσία, και κόντρα στις μεθοδίες Ιεραρχών του Θρόνου, για το εγγχείρημά του, έφερε σε αίσιο πέρας το διακαή πόθο του.

Στις 13 Σεπτεμβρίου 1844 ο Πατριάρχης Γερμανός τέλεσε τα εγκαίνια του Ιερού Ναού της Αγίας Τριάδος, με τα τρία παρεκκλήσιά του, και την 1 Οκτωβρίου ο πρώτος στην τάξη των Ιεραρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ο Μητροπολίτης Καισαρείας Παΐσιος, λειτούργησε στην Ιερά Μονή και ευλόγησε την έναρξη των μαθημάτων της Σχολής, τα οποία άρχισαν στις 8 Οκτωβρίου.

Το επόμενο έτος, 1845, εκτυπώθηκε στην Κωνσταντινούπολη, από το Πατριαρχικό Τυπογραφείο, το *Πατριαρχικόν καὶ Συνοδικόν Σιγγιλιῶδες Γράμμα περὶ τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μ(εγάλης) τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας τῆς ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος*, το οποίο φέρει την υπογραφή του Οικουμενικού Πατριάρχη Μελετίου Γ' (18.4-28.11.1845) και τις υπογραφές οκτώ Συνοδικών Αρχιερέων. Με το *Σιγγιλιῶδες αὐτὸ Γράμμα*, με χρονολογία Μάιος 1845, δημοσιεύεται και ο *Ὄργανικὸς Κανονισμὸς τῆς αὐτῆς Σχολῆς*, ο οποίος φέρει τη χρονολογία 27 Μαΐου 1845².

Ένα από τα μαθήματα του δεύτερου έτους σπουδών, της τριετούς φοίτησης στη Σχολή, στο Κεφ. Δ' παρ. 1 *Περὶ Μαθημάτων καὶ ὠρῶν Διδασκαλίας*, αναγράφεται και το μάθημα *Γυμνάσματα συνθέσεως*, οι γνωστές μας από την εκπαίδευση *Ἐκθέσεις*.

Επτά χρόνια αργότερα, το 1852, κατά τη δεύτερη πατριαρχία Ανθίμου του Δ' (18.10.1848-30.10.1852), αποφασίστηκε η μεγάλη και αναγκαία μεταρρύθμιση στη Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Η φοίτηση σ' αυτή έγινε επταετής, γιατί συνυπήρχε με το Τμήμα Θεολογίας και το Γυμνάσιο. Επικειμένης της έκδοσης του Κανονισμού, ο Πατριάρχης Ανθιμος ο Δ' και εννέα Συνοδικοί Αρχιερείς υπέγραψαν το *Πατριαρχικὸν συγγιλιῶδες ἐν μεμβράναις γράμμα καταστρωθὲν κἄν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας* (Οκτώβριος 1852)³.

2. Ο Οργανικός Κανονισμός περιλήφθηκε στη μελέτη του Βασιλείου Θ. Στανουρίδη, *Η Ἱερά Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης*, Β' έκδοσις, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 510-517 (το Σιγγιλιῶδες Γράμμα) και σσ. 518-534 (το κείμενο του Οργανισμού).

3. Το Σιγγιλιῶδες Γράμμα εξέδωσε, για πρώτη φορά, από το ευρεθέν στο Αρχείο της Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης πρωτότυπο, ο απόφοιτος της ίδιας Σχολῆς το 1911, καθηγητῆς αὐτῆς, από το 1931-1935, και συγγραφέας της ιστορίας της Σχολῆς Απόστολος Δ. Μέξης, *Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἱερά Θεολογική Σχολή. Ἱστορικά Σημειώματα (1844-1933)*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1933, σσ. 79-83. Τα ἄλλα δύο τεύχη εἶναι, *Ἱστορικά Σημειώματα. Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἱερά Θεολογική Σχολή II, Ἐκατονταετηρίδος 1944*, Σταμπούλ 1953· *Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἱερά Θεολογική Σχολή. Ἱστορικά Σημειώματα III, Ἐπετηρίδες*, Μερίμνη

Τον ίδιο μήνα, στις 30 Οκτωβρίου 1852, απομακρύνθηκε από το Θρόνο ο Πατριάρχης Ανθίμος ο Δ΄, με απόφαση της Υψηλής Πύλης και ως διάδοχός του εκλέχθηκε, την 1η Νοεμβρίου 1852, ο Γερμανός Δ΄ (β΄ πατριαρχία 1.11.1852-16.9.1853).

Στο νέο έτος, 1853, εκδίδεται, από το Πατριαρχικό Τυπογραφείο, ο Κανονισμός της Θεολογικής Σχολής, με χρονολογία *Ἐν Κωνσταντινουπόλει, τῷ αὐτῷ κατὰ μῆνα Ἰανουάριον* (Ἰανουάριος 1853)⁴. Ο δεύτερος αυτός Κανονισμός εκδόθηκε και δεύτερη φορά στο έτος 1853, με ελάχιστες διαφορές στο κείμενο.

Το μάθημα των *Συνθέσεων* περιλαμβάνεται στο Πρόγραμμα σε τρία έτη σπουδών, από τα επτά σπουδαστικά, στα έτη δεύτερο, τρίτο και τέταρτο. Στο Κεφ. Ζ΄ *Περὶ τῶν Μαθημάτων*, στο δεύτερο έτος σπουδών, διαβάζουμε: θ΄) *Συνθέσεις ἀπλαῖ* (*Βιογραφίαι, Περιγραφαί, καὶ ἠθικοὶ χαρακτήρες*)· στο τρίτο έτος: θ΄) *Ἑλληνικαὶ συνθέσεις (Τύποι ἐπιστολῶν)*· στο τέταρτο έτος: θ΄) *Συνθέσεις Ἑλληνικαὶ (Ρητορικὰ Γυμνάσματα)*.

Ο Φιλόθεος Βρυννίος, όπως αναφέρει ο ίδιος στο ιδιόγραφο αυτοβιογραφικό σημείωμα, μετέβη στην Ιερά Θεολογική της Χάλκης, για να ενταχθεί ως σπουδαστής, στις 15 Αυγούστου του 1851, σε ηλικία 18 ετών. Για την εγγραφή του έπρεπε να υποβληθεί σε κατατακτήριες εξετάσεις, ώστε με βάση το επίπεδο των γνώσεών του να αποφασισθεί σε ποιο σπουδαστικό έτος θα κατατασσόταν. Οι εξετάσαντες αυτόν σοφοὶ διδάσκαλοι, όπως αποκαλεί ο ίδιος ο Βρυννίος τους εξεταστές του καθηγητές, τον κατέταξαν στο τρίτο, από τα επτά, σπουδαστικό έτος. Αυτό σημαίνει ότι θα σχολούνταν και με το μάθημα *Ἑλληνικαὶ συνθέσεις (Τύποι ἐπιστολῶν)*. Δεδομένου, όμως, ότι στο δεύτερο έτος σπουδών προβλέπονταν οι *Συνθέσεις ἀπλαῖ* (*Βιογραφίαι, Περιγραφαί, καὶ ἠθικοὶ χαρακτήρες*), που δεν τις παρακολούθησε, γι' αυτό δεν τις εξετάστηκε, υποχρεώθηκε, *διετάχθη* αναφέρει ο ίδιος, *ἵνα πρῶτον κατὰ τὴν συνήθειαν τὸν βίον του περιγράψῃ*, και στη συνέχεια να ασχοληθεί με τις άλλες δύο *Συνθέσεις*.

Στην πρώτη Έκθεση, ο κάθε σπουδαστής όφειλε να ασχοληθεί με την έκθεση του βίου του, από τη γέννησή του μέχρι την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή. Στη δεύτερη Έκθεση, *Περιγραφαί*, ο σπουδαστής ασχολούνταν με τη *συγγραφή* ενός θέματος περιγραφικού, ιστορικού, π.χ. με την περιγραφή του τόπου καταγωγής του, την ιστορία μιας Ιεράς Μονής ή και με την έκθεση ενός συμβάντος. Η τρίτη Έκθεση, *ἠθικοὶ χαρακτήρες*, απαιτούσε ένα κείμενο με αντικείμενο διαπραγματεύσεως

της Πνευματικής Διακονίας, Σταμπούλ 1957.

4. Στις σσ. 3-8 του Κανονισμού περιλαμβάνεται το Πατριαρχικόν Σιγίλλιον, χωρίς τις υπογραφές του Οικουμενικού Πατριάρχη και των Συνοδικῶν Αρχιερέων.

ηθικού χαρακτήρα.

Και οι τρεις *Συνθέσεις*, στο μάθημα του δευτέρου έτους, που ετοίμασε ο Βρυέννιος, είναι καταχωρημένες σε Κώδικα αποκείμενο στο Αρχείο της Ιεράς Θεολογικής Σχολής Χάλκης: *ΚΩΔΗΞ Τῶν Σχολαστικῶν Γυμνασμάτων Ἐμμέτρων τε καὶ καταλογάδην, τῶν Συντεθέντων ὑπὸ τῶν Μαθητῶν τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ Ἡ' Σχολαστικὸν ἔτος, ὁ γενόμενος ἐπὶ Πατριάρχου Ἀνθίμου Δ' τοῦ Βυζαντίου Σχολαρχοῦντος τοῦ Κωνσταντίνου Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως τοῦ Τυπάλδου. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αωνβ!* (1852).

Παραθέτω τους τίτλους των τριῶν *Συνθέσεων*: 1) Θεοδώρου Βριέννου (*sic*). Ἀπομνημονεύματα τῆς αὐτοῦ βιοτῆς. 2) Περιγραφή τῆς ιδίας αὐτοῦ πατρίδος. *Τῷ φίλῳ μοι Ἀνδρέα χαίρειν*. 3) *Περὶ φιλομαθείας*. Στο τέλος των τριῶν αυτών κειμένων ο Βρυέννιος γράφει: *Ἐγραφον ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Ἱερᾷ Θεολογικῇ Σχολῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Θεόδωρος Βριέννιος*. Και σε τρεις ακόμη περιπτώσεις συνάντησα τον Φιλόθεο Βρυέννιο να γράφει το επίθετό του ως Βριέννιος. Στις 27 Δεκεμβρίου 1854, ως σπουδαστής του έκτου σχολαστικού έτους (1854-1855), εκφώνησε στη μεγάλη αίθουσα των παραδόσεων της Σχολής, ενώπιον όλων των μαθητῶν και του συλλόγου των καθηγητῶν, με προεξάρχοντα το Σχολάρχη, Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνο Τυπάλδο-Ιακωβάτο, λόγο πανηγυρικό για την Ανάσταση, στο πλαίσιο σπουδαστικής άσκησης στο τέλος του γραπτού κειμένου του λόγου του, που παρέδωσε στο Σχολάρχη, για το Αρχείο της Σχολής, σημειώνει: *Ἐξεφώνουν ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν παραδόσεων, εἰς ἐπήκοον τῶν τε μαθητῶν καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ συλλόγου, προεξάρχοντος τοῦ Σεβασμιωτάτου Σχολάρχου, τῇ κζ' Δεκεμβρίου αωνδ', ἀσκήσεως ἕνεκα. Θεόδωρος Ι. Βριέννιος (sic) ἱεροσπουδαστῆς ἔτι τῆς τάξεως τοῦ σ' σχολικοῦ ἔτους⁵*.

Και το 1853, στο μάθημα *Ἑλληνικαὶ Συνθέσεις (Τύποι ἐπιστολῶν)*, στην επικεφαλίδα του χειρογράφου κειμένου των 11 επιστολῶν, ο Βρυέννιος γράφει το επίθετό του Βριέννιος.

Και αργότερα, στον *ΚΩΔΗΚΑ τῶν περὶ χειροτονιῶν ἐκδοθέντων ΣΥΣΤΑΤΙΚΩΝ ΕΡΧΙΕΡΑΤΙΚΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ*, σημειώνεται: *Θεόδωρος-Φιλόθεος Βριέννιος (sic) ἀπόφοιτος 1856, ἐξεροτονήθη δι-*

5. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχεῖον τῆς Ιεράς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου (Τυπάλδου-Ιακωβάτου) 1844-1864*, τόμ. Ε', Εκθέσεις, Προσολααί, Λόγοι του Σχολάρχου, Ομιλητικά κείμενα Μαθητῶν, Θέσεις-Διατριβαί, Γυμνάσματα Στιχοουργικά, Αθήνα 2009, σ. 385.

άκονος 8.11.1856⁶.

Θεόδωρου Βρυννίου
Διομημονομαλα ἐπὶ ἀντὶ βωλῶν
Ἐγραψον ἐν τῇ καλῇ Π. ἀρχιεπισκοπῇ Ἱερᾶς Θεολογικῆς
σχολῆς ἐπὶ τοῦ Χρ. Ζωῦ Μιχαήλ ἐπιμηθίας.
Θεόδωρος Βρυννίος.
Θεόδωρου Βρυννίου. 477
Α. Ἐγκωμιαστική.
Ἱεροσολ. ἐπὶ Μαυρομαρτύρου 13 Ἰαννουαρίου

Το βαπτιστικό όνομα του Βρυννίου ήταν Θεόδωρος και το ονοματεπώνυμο του πατέρα του, που καταγόταν από την κωμόπολη Σκοπός (Üsküp) των Σαράντα Εκκλησιών, ήταν Ιωάννης Σταυράκογλου (Σταυρακίδης - γιος του Σταύρου)· το γένος Χλωρού ήταν η μητέρα του Ελένη, που καταγόταν από τη Ραιδεστό της Ανατολικής Θράκης, όπως αναφέρει ο καταγόμενος από τις Σαράντα Εκκλησίες Επίσκοπος Παμφίλου (30.10.1897-13.2.1914) και ύστερα Μητροπολίτης Μαρωονείας (13.2.1914-+Οκτ. 1920) Μελισσηνός Χριστοδούλου⁷.

Σε ένα άλλο έργο του, ο Μελισσηνός Χριστοδούλου⁸ αναφέρεται

6. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχαίον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, ό.π., τόμ. Ε', σσ. 671-672.

7. Επισκόπου Παμφίλου Μελισσηνού Χριστοδούλου, *Τα Ταταύλα ήτοι Ιστορία των Ταταύλων*, εν Κωνσταντινουπόλει 1913, σ. 246. Το επώνυμο Σταυράκογλου αναφέρουν ο Γιώργος Καμαράδος-Βυζάντιος, *Τα ελληνικά Ταταύλα. Μια μικρή χαμένη πολιτεία που πέρασε στην ιστορία 1535-1929*, Δεύτερη έκδοση συμπληρωμένη, Αθήνα 1981, σ. 102, και ο Νίκος Γ. Ιστεκλής, *Ιστορία την Ταταούλων, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερα. Μια μικρή Αθήνα μέσα στην πόλη*, Αθήνα 2011, σ. 172.

8. Ο Μελισσηνός Χριστοδούλου γεννήθηκε στις Σαράντα Εκκλησίες, στις 23.3.1855· αποφοίτησε το 1878 από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, στην Κων/πολη [Βασίλη Κρεμμυδά, *Οι Μεγαλοσχολίτες (1863-1974)*, Αθήνα 2007, σ. 65]· σπούδασε στην Αθήνα, όπου ανακηρύχθηκε διδάκτορας της Νομικής Σχολής· στις 30.11.1897 εκλέχθηκε Χωρεπίσκοπος-Προϊστάμενος της Ορθόδοξης Κοινότητας Ταταούλων (Kurtulus), Επισκόπου Παμφίλου Μελισσηνού Χριστοδούλου, *Τα Ταταύλα*, ό.π., σσ. 139-140· Αρχιμανδρίτου Αμιλιανού Τσακοπούλου, «Επισκοπικοί κατάλογοι κατά τους Κώδικας των Υπομημάτων του Αρχιεπισκοπικού του Οικουμενικού Πατριαρχείου», *Ορθοδοξία*, 33 (1958), σ. 300· στις 13.2.1914 εκλέχθηκε Μητροπολίτης Μαρωονείας, ό.π., *Ορθοδοξία*, 34 (1959), σ. 17· πέθανε στη γενέτειρά του Σαράντα Εκκλησίες, στις αρχές Οκτωβρίου

στην καταγωγή του Βρυννίου, όπως και στους αδελφούς Βαφείδες Κωνσταντίνο και Φιλάρετο, επίσης το γένος Χλωρού⁹, οι οποίοι αποφοίτησαν το 1869 και 1871 αντιστοίχως από την Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης και υπηρέτησαν ως καθηγητές στη Σχολή και ως Αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου¹⁰. Οι δύο αυτοί αδελφοί ήταν ανεψιοί του Φιλοθέου Βρυννίου.

Ο Θεόδωρος (Φιλόθεος) Βρυννίος εισήχθη στη Σχολή με το ονοματεπώνυμο Θεόδωρος Ιωαννίδης. Σώζεται το εισιτήριο του Θεοδώρου Ιωαννίδη, με χρονολογία 12 Αυγούστου 1851, σύμφωνα με το οποίο οι Έφοροι της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης, οι Μητροπολίτες Εφέσου Άνθιμος, Κυζίκου Ιωακείμ και Νικομηδείας Διονύσιος, ανακοινώνουν στο Σχολάρχη, την έγκριση εγγραφής στη Σχολή του Θεοδώρου Ιωαννίδη, από τα Ταταύλα, με εγγυητή το Μητροπολίτη Κυζίκου Ιωακείμ Κοκκώδη¹¹, μετέπειτα Πατριάρχη Ιωακείμ Β'¹².

Ο παππούς του Θεοδώρου, από την πλευρά του πατέρα του, ονομαζόταν Σταύρος· γι' αυτό και ο πατέρας του έφερε το επώνυμο Σταυράκογλου. Το πρώτο από τα δέκα παιδιά του Ιωάννη Σταυράκογλου ονομάστηκε, κατά τη βάπτισή του, Σταύρος, ενώ το τελευταίο, το δέκατο παιδί του Ιωάννη, ο Θεόδωρος εμφανίζεται, κατά την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή, με το επώνυμο Ιωαννίδης, που έχει την αναφορά στον πατέρα του Ιωάννη.

του 1920, Εκκλησιαστική Αλήθεια, 40 (1920) σ. 276.

9. Μελισσηνού Χριστοδούλου, *Περιγραφή ιστοριογεωγραφική της επαρχίας Σαράντα Εκκλησιών*, εν Αθήναις 1881, σ. 22.

10. Για τους αδελφούς Βαφείδες ιδές, Βασιλείου Θ. Σταυρίδη, *Η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης*, ό.π., σσ. 157-161, για τον Κωνσταντίνον Βαφείδη, και σσ. 174-186, για το Φιλάρετο Βαφείδη· Γεωργίου Γκαβαρδίνια, *Κατάλογος εκδεδομένων και ανεκδότων έργων των αδελφών Κωνσταντίνου και Φιλαρέτου Βαφείδου, Μητροπολιτών του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σωζομένων εις το Αρχείο της Ιεράς Μονής Βλατάδων, Γρηγόριος ο Παλαμάς*, 72 (1989), σσ. 591-619, και Ανάτυπον, Θεσσαλονίκη 1990· Σάββα Σαββίδη, *Φιλάρετος Βαφείδης. Ο σοφός Ιεράρχης*, Διδυμότειχο 2014.

11. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχείο της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, ό.π., τόμ. Β', Γράμματα της Εφορίας, Απαντήσεις της Σχολαρχίας, Εισιτήρια, Εγγυητικά και Ιατρικές βεβαιώσεις, Αθήνα 2004, σσ. 422-423· το εγγυητικό δεν σώζεται.

12. Ο Χίος Ιωακείμ Κοκκώδης εκλέχθηκε Επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως (Δεκ. 1827-Ιούλ. 1835)· προήχθη στη Μητρόπολη Ιωαννίνων (Ιούλ. 1835-21.8.1838, οπότε απομακρύνθηκε)· επανήλθε στη Μητρόπολη Ιωαννίνων (7.8.1840-Απρ. 1845)· προήχθη και πάλι στη Γεροντική Μητρόπολη Κυζίκου (Απρ. 1845-4.10.1860)· ανήλθε στον Πατριαρχικό Θρόνο (το α', 4.10.1860-9.7.1863)· στις 9.7.1863 η Υψηλή Πύλη τον απέπεμψε από το Πατριαρχείο και στις 18.7.1863 υπέβαλε οικειοθελή παραίτηση)· επανήλθε στον Πατριαρχικό Θρόνο στις 23.11.1873, απathanών στις 4 προς 5 Αυγούστου 1878, ύστερα από μακρά και ανίατη ασθένεια, Βασιλείου Θ. Σταυρίδη, *Οικουμενικοί Πατριάρχαι 1860-σήμερον. Ιστορία και Κείμενα*, Β' έκδοσις, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 107-154 (σσ. 107-108, βιβλιογραφία).

Και αυτό, όμως, το επώνυμο άλλαξε μετά την εγγραφή του στη Θεολογική Σχολή. Ο Σχολάρχης της Θεολογικής Σχολής, ο Μητροπολίτης Κωνσταντίνος Τυπάλδος-Ιακωβάτος, κατά την κρατούσα στη Σχολή συνήθεια και κατ' εξαίρεση, έδινε στους αριστείς σπουδαστές της Θεολογικής Σχολής το επώνυμο καταξιωμένων στο παρελθόν προσωπικοτήτων. Και ο Θεόδωρος Ιωαννίδης από την πρώτη εμφάνισή του στη Θεολογική Σχολή απέδειξε κατά τις κατατακτήριες εξετάσεις, τα περικοσμούντα αυτόν χαρίσματα, όπως και στη συνέχεια, κατά την πενταετή (1851-1856) μαθητεία του, από την οποία έλαβε το πτυχίο με άριστα¹³. Το επώνυμο, που του έδωσε ο Σχολάρχης, ήταν *Βρυνένιος*¹⁴, το οποίο μας παραπέμπει στο Στουδίτη Μοναχό Ιωσήφ Βρυνένιο, ακμάσαντα κατά το δεύτερο μισό του 14^{ου} αιώνα και συγγράψαντα λόγους εορταστικούς και δογματικά συγγράμματα, ιδίως για την Αγία Τριάδα και την εκπόρευση του Αγίου Πνεύματος, ή στο Νικηφόρο Βρυνένιο, διπλωμάτη, στρατηγό και καίσαρα, γόνου της γνωστής οικογένειας των Βρυνένιων της Αδριανούπολης, ακμάσαντα κατά τον 11^ο αιώνα και ασχοληθέντα με την ιστοριογραφία, με την οποία ασχολήθηκε και η σύζυγός του Άννα Κομνηνή.

Το όνομά του, Θεόδωρος, άλλαξε στην αρχή του τελευταίου έτους των σπουδών του (1855-1856), όταν αποφάσισε να ιερωθεί. Από *Γράμμα*, με χρονολογία 14 Οκτωβρίου 1855, του Σχολάρχη της Θεολογικής Σχολής, Κωνσταντίνου Τυπάλδου-Ιακωβάτου, προς την Εφορία της Σχολής, πληροφορούμαστε για την επιθυμία του Θεοδώρου Βρυννίου να χειροτονηθεί, έχοντας ήδη προσκομίσει στο Σχολάρχη τη *Συμμαρτυρία* του Πνευματικού του (εξομολόγου) κληρικού. Ο Σχολάρχης περιμένει τώρα την έγκριση της Εφορίας, μέλος της οποίας ήταν και ο εγγυητής του Θεοδώρου, ο Μητροπολίτης Ιωακείμ Κοκκώδης¹⁵.

Την ίδια μέρα, 14 Οκτωβρίου 1855, υπογράφεται η *Έκδοσις* του

13. (Αδήλου), Θεολογική Σχολή, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 19 (1899), σ. 438.

14. Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Η σύγχρονος Ιεραρχία της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, τόμ. πρώτος, εν Αθήναις 1895, σ. 592 μ(ανουήλ Ιω. Γεδεών), Φιλόθεος Βρυνένιος μητροπολίτης πρώην Νικομηδείας, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 37 (1917), σ. 132· Κ. Ι. Δυοβουνιώτη, Βρυνένιος, Φιλόθεος, *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσός»*, τόμ. έβδομος, Αθήναι 1929, σ. 810· Αποστόλου Δ. Μέξη, *Η εν Χάλκη Ιερά Θεολογική Σχολή. Ιστορικά Σημειώματα (1844-1933)*, εν Κωνσταντινουπόλει 1933, σ. 202, σημ. 1· Βασιλείου Θ. Σταυρίδη, *Η Ιερά Θεολογική Σχολή της Χάλκης*, ό.π., σ. 70. Ο Επίσκοπος Παμφίλου Μελισσηνός Χριστοδούλου, *Τα Ταταύλα*, ό.π., σ. 247, αναφέρει ότι το επώνυμο Βρυνένιος «έδόθη αὐτῷ παρὰ τοῦ καθηγητοῦ καὶ διδασκάλου αὐτοῦ Ἡλία Τανταλίδου». Το ίδιο δέχεται και ο ακολουθών τον Επίσκοπο Παμφίλου Γιώργος Καμαράδος-Βυζάντιος, *Τα ελληνικά Ταταύλα*, ό.π., σ. 103.

15. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχεῖον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, ό.π., τόμ. Β', σσ. 315-316.

PHILOTHEOS BRYENNIOS.

Οικουμενικού Πατριάρχη Κυρίλλου του Ζ' (21.9.1855-1.7.1860), για τη χειροτονία σε Ιεροδιάκονο του μαθητή Θεοδώρου Βρυεννίου (του μετονομασθέντα Φιλοθέου). Ο Πατριάρχης απαντάει στην αίτηση του Σχολάρχη, δίνει την άδεια, για να χειροτονηθεί από το Σχολάρχη, σε Ιεροδιάκονο, στον Ιερό Ναό της Θεολογικής Σχολής¹⁶.

Την επόμενη μέρα, στις 15 Οκτωβρίου 1855, η Εφορία της Σχολής,

16. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχείον της Ιεράς Θεολογικής Σχολής της Χάλκης*, ό.π., τόμ. Α', Γράμματα πατριαρχικά και Απαντήσεις της Σχολαρχίας, Αθήνα 2003, σσ. 160-161.

απευθυνόμενη στο Σχολάρχη, απαντάει στο Γράμμα του, για την αίτηση του Θεοδώρου Βρυεννίου να χειροτονηθεί, και τους στέλνει τη σχετική πατριαρχική Έκδοση¹⁷.

Η χειροτονία του Θεοδώρου, που μετονομάστηκε, κατά την Ακολουθία της Κουράς του σε Μοναχό, έγινε στις 8 Νοεμβρίου 1855 στον Ιερό Ναό της Αγίας Τριάδος Χάλκης, όπου βρίσκεται και η Θεολογική Σχολή, από το Σχολάρχη, το Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνο Τυπάλδο-Ιακωβάτο. Το *Προσφώνημα* του νεοχειροτονηθέντα Φιλοθέου Διακόνου προς το χειροτονήσαντα αυτόν Σχολάρχη-Μητροπολίτη Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνο σώζεται στο Αρχείο του Αρχιερέα, που βρίσκεται στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Τυπάλδων-Ιακωβάτων, στο Ληξούρι της Κεφαλλονιάς, στον τόπο της καταγωγής του¹⁸.

Το ιδιόγραφο αυτοβιογραφικό Σημείωμα, όπως το αντέγραφα, έχει ως εξής:

Θεοδώρου Βρυεννίου
Ἀπομνημονεύματα τῆς αὐτοῦ βιοτῆς

Δυσχερὲς μὲν, ἀλλ' ἐπωφελὲς ἐνόμισα τὸ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ ἡμῶν διδασκάλου διαταχθῆν μοι ἔργον, τὸ νὰ ἐκθέσω δηλ(αδῆ) ὡς ἐπὶ σκηνῆς πάντα μοι τὰ προγεγονότα τοῦ βίου τούτου, ἄσημά τε καὶ οὐδόλως ἄξια λόγου συμβάντα. Καὶ δυσχερὲς μὲν, ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν τε παλαιῶν καὶ νεωτέρων, οὐδὲ καὶ αὐτὸς ὁ εἰς τὸ τέρμα λέγω τῆς δόξης καὶ τιμῆς φθάσας ἐπεχειρήσῃ ποτε, ἵνα τὸν ἑαυτοῦ βίον καὶ τὰς πράξεις ἐξιστορήσῃ ἀλλὰ πᾶσαι σχεδὸν καὶ τῶν ἐνδόξων καὶ περικλεῶν ἀνδρῶν βιογραφίαι, πράξεις καὶ τὰ μέγιστα αὐτῶν κατορθώματα γεγραμμένα εἰσὶ ὑπὸ ἄλλων, καὶ οὐχὶ τῶν ἰδίων αὐτῶν, οἵτινες οὐχὶ μόνον τὰ ἐνδοξα τὰ ἐν τῷ ἑαυτῶν βίῳ, καὶ ἐνάρετα ἔργα αὐτῶν οὐκ ἔγραψαν· ἀλλ' οὐδ' ἤθελον κἄν, ἵνα τοῖς ἄλλοις εἴπωσι.

Παράδειγμα προφανέστατον ἔχομεν τὸν μακάριον ἐκεῖνον καὶ πολυπαθέστατον Ἰώβ τὸν εἰπόντα «Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, κενὸς γὰρ μου ὁ βίος» (Ἰώβ, κεφ. Ζ', ἐδ. 16). Ἐπωφελὲς δέ, διότι, τὸ νὰ περιγράψω καὶ ἐξιστορήσω τὰς ποταπὰς καὶ παντάπασιν ἀγενεῖς μου πράξεις, καὶ ὅλον τὸν παρελθόντα βίον, μεταχειριζόμενος πάντοτε ὡς βάσιν τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἴτι ἄλλο ἤθελέ μοι καθυποβληθῆ πρὸς γύμνασιν καὶ ἐξάσκησιν τοῦ ἀσθενεστάτου μου καλάμου, ἐλπίζω ὅτι οὐκ ὀλίγον τὸ ὠφελὸς μοι προξενήσει, εὐκολύνον με εἰς τὸ νὰ συνθέτω καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤθελον ἐπιχειρήσει· ἄλλως τε ἔχων καθ' ἡμέραν ἔμπροσθέν μου τοὺς πρὸ ἐμοῦ εἰς αὐτὸ γυμνασθέντας, οἵτινες οὐ μόνον λόγῳ τὴν ἦν ἔλαβον ὠφέλειαν ἐκ τῆς

17. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχεῖον τῆς Ἱεράς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης*, ὅ.π., τόμ. Β', σ. 151.

18. Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Αρχεῖον τῆς Ἱεράς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης*, ὅ.π., τόμ. Ε', σσ. 174-176.

τῶν συνθέσεων πείρας ὁμολογοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ δεικνύουσιν αὐτήν. Ταῦτα λοιπὸν παροτρύνουσι τὴν ἀδύνατον ταύτην γλῶσσάν μου, ἵνα, μᾶλλον πρὸς ὄφελός μου καθιστορήσῃ εἰς τὴν κοινὴν ἡμῶν γλῶσσαν πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ μου τούτῳ συμβάντα, ὡς οἶόν τε ἄνευ φιλαυτίας τινός, ἢ πρὸς ἐπίδειξιν τῶν οὐτιδανῶν καὶ οὐδόλως ἀξίων λόγου πράξεών μου. Καὶ ἰδοὺ ἄρχομαι, συστελλόμενος πάντοτε καὶ εὐλαβούμενος ἐν τῇ ἀκόμψῳ διηγῆσαι μου.

Ὁλεθρίου τῷ ὄντι πυρκαϊᾶς συμβάσης ἐν Ταταούλοις τῷ 1832 ἔτει τῇ 27 Αὐγούστου, καὶ πυρπολησάσης τὸ χωρίον¹⁹, ἠναγκάσθησαν οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες γονεῖς μου Ἰωάννης, καὶ Ἑλένη ὀνόματι, ἵνα ἀπελθόντες κατοικήσωσιν ἐν Ὑψωμαθείοις, ἐνθα καὶ οἱ πλείστοι τῶν συγγενῶν μου κατώκουν, ἕως ἂν ἀνοικοδομήσωσι τὴν οἰκίαν αὐτῶν. Ἐν τούτοις λοιπὸν καὶ ἐγὼ γεννηθεὶς τελευταῖος πάντων τῶν ἀδελφῶν μου τῷ 1833 ἔτει 28 Μαρτίου, ἐν ᾧ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠρέθῃ μέρει²⁰, ἐβαπτίσθη ὀνομασθεὶς Θεόδωρος. Ἐγέννησε δὲ ἡ μήτηρ μου τέκνα δέκα, ἐξ ἧν μὲν ἄρῶνα, τέσσαρα δὲ θήλη, ἐξ ὧν ὁ πρωτότοκος ὀνόματι Σταῦρος τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν γέννησιν αὐτοῦ ἀπῆλθε πρὸς Κύριον. Ὡσαύτως καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Ῥαζῆς καὶ Εὐγενία δίδυμοι ὄντες²¹, ὑπὸ τοῦ λοικοῦ τοῦ μεγάλῃν θραῦσιν ποιοῦντος τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεπαύθησαν ἐν Κυρίῳ²², τὸ δέκατον ἄγοντες ἔτος τῆς ἡλικίας.

19. Ο Ἐπίσκοπος Παμφίλου Μελισσηνός Χριστοδούλου, *Τα Ταταῦλα*, ὁ.π., σ. 31, σμμ. 1, αναγράφει ὅτι ἡ πυρκαγιά ἐγένετο τὸν Αὐγούστο τοῦ 1833' τὸ ἴδιο ἀναφέρει καὶ ὁ Νίκος Γ. Ἰσπεκλής, *Ἱστορία τῶν Ταταούλων*, ὁ.π., σ. 90.

20. Ο Α. Ν. Δ(ιαμαντόπουλος), Βρυέννιος, Φιλόθεος, Ἐλευθερουδάκη, *Εγκυκλοπαιδικὸν Λεξικόν*, τόμ. τρίτος, Αθήναι 1928, σ. 585, ἀναφέρει ὅτι ὁ Βρυέννιος ἐξῆσε ἀπὸ τὸ 1835-1914 καὶ οἱ καταγόταν ἀπὸ τὸ Βαφεοχώριον (Βογιατζίκιο) τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ο Βασίλειος Θ. Σταυριδῆς, *Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης*, ὁ.π., σ. 70, δέχεται ὅτι ὁ Βρυέννιος γεννήθηκε στὰ Ταταῦλα. Δικαιολογῶν, ὁμῶς, τὸ Διαμαντόπουλο, ποῦ ἀναφέρει τὸ Βαφεοχώριο, σημειῶνει: «ἴσως ἐκ τῶν εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο διαμενόντων συγγενῶν του, τῆς οἰκογενεῖας Βαφείδου». Καὶ στὸ λήμμα, «Βρυέννιος Φιλόθεος», τῆς *Εγκυκλοπαιδείας «Δομῆ»*, τόμ. 5, σ. 753, οἱ χρονολογίαι γέννησης καὶ θανάτου τοῦ Βρυεννίου εἶναι 1834 καὶ 1914.

21. Πρεσβύτερος ἀδελφός τοῦ Θεοδώρου (Φιλοθέου) ἦταν ὁ ἱεροψάλτης Ἐμμανουὴλ Βρυέννιος, τοῦ οὐοίου ὁ γιος, Ἀλέξανδρος Βρυέννιος, υπηρέτησε ὡς Γραμματεάς τῆς Εφορίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, στὰ Πατριαρχεῖα, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 15 (1895-1896), σ. 278' Βασιλείου Θ. Σταυριδῆ, *Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης*, ὁ.π., σσ. 74 καὶ 249.

22. Ἡ πανώλη ἀποτελέσει ἓνα μεγάλο υγειονομικὸ πρόβλημα τῆς Οθωμανικῆς Αυτοκρατορίας μὴ παραλείποντας νὰ εἰσβάλει καὶ στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπως γράφει ἡ Ἀμαλία Δ. Αναγνωστίδου, *Ἡ κοινωνικὴ ἱατρικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνότητος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸ 1839 μέχρι τὸ 1922*, Θεσσαλονίκη, 1998, σ. 16. Τὸ χρονικὸ τῶν ἐπιδημιῶν τῆς πανώλης, ποῦ εἶναι ἀρρηχτα δεμένο με τὴν ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1739-1838), ἐκθέτει με λαγαρὴ γλῶσσα καὶ ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα ὁ Ἀριστοτέλης Κ. Σταυρόπουλος, *Τα νοσοκομεία καὶ ἡ νοσηλευτικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐθνότητος*

Μετὰ παρέλευσιν ὅμως ἕξ μηνῶν περίπου τῆς γεννήσεώς μου ἀνοικοδομηθείσης τῆς οἰκίας ἐπανήλθομεν ἐν Ταταούλοις, κωμόπολις αὕτη ἐστὶ ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως) κειμένη²³, ὅπου φθάσας εἰς τὸ τέταρτον τῆς ἡλικίας μου ἔτος, οὐκ ἤκουον ἄλλο ἐκ τοῦ στόματος τῶν εὐσεβεστάτων καὶ καλοκαγάθων γονέων μου, εἰμὴ τὴν θεάρεστον τούτων συμβουλήν «*ἀγάπα τέκνον, φοβοῦ, καὶ σέβου τὸν ἐπουράνιον Θεόν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὅστις μόνος ἐστὶ Θεὸς ἀληθινός*». Τὴν αὐτὴν δὲ συμβουλήν ἐνσπείραντες ἐν τῇ καρδίᾳ μου, τὸν φόβον δηλονότι τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα τὰ πρὸς τὰ τέκνα τῶν πατέρων ποιοῦντες, οὐκ ἠρκέσθησαν μόνον ἐν τούτοις, ἀλλ' ὀρῶντες με καθημερινῶς ἐπιποθοῦντα, ἵνα τὰ ἱερὰ μάθω γράμματα, εὐχαριστούμενοι καὶ χαίροντες ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ μου προθυμίᾳ, παρέδωκάν με εἰς τὸν τότε περίφημον ἀλληλοδιδάσκαλον κ. Σωτήριον ὀνόματι Βλαχόπουλον²⁴, ἵνα τὰ ἱερὰ διδάξῃ με γράμματα· καὶ εἰς διάστημα σχεδὸν ἕξ μηνῶν ἔμαθον ἵνα

στην Κωνσταντινούπολη (1453-1838), Αθήνα 1984, σσ. 330-368· αξιόλογη εἶναι καὶ ἡ μελέτη του Κώστα Π. Κωστή, *Στον καιρὸ τῆς πανώλης. Εἰκόνες ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου, 14^ο-19^ο αἰῶνας*, Ηράκλειο 1995 (στis σσ. 406-411 υπάρχει χρονολογικὸς πίνακας των πιθανολογουμένων εμφανίσεων τῆς πανώλης κατὰ τὸ 19^ο αἰῶνα, ἀπὸ τὸ 1800 μέχρι τὸ 1839). Με αφορμὴν τὴν πανώλη αὐτὴ οἱ ἰατροὶ Σπυρίδων Βάλως ἐγραψε τὸ βιβλίον του «*Λοιμολογία ἢτοι Πραγματεία Περὶ Πανώλης, Καὶ Προφυλάξεως, Καὶ Ἐξολοθρεύσεως Αὐτῆς Συντεθεισα Χάριν Τῶν Ὁμογενῶν Παρὰ Ἰ.Σ.Β. Ἐν Τῷ Τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριαρχικῷ Τυπογραφείῳ. Παρὰ Ἀ. καὶ Θ. Ἀργυράμμου*» 1838.

23. Τὸ 1862 ἀσχολήθηκα με τὴν προέλευσιν τῆς ὀνομασίας Ταταῦλα ἢ Τατάουλα ὁ Σκαρλάτος Δ. Βυζάντιος, *Ἡ Κωνσταντινούπολις*, τόμ. Β', Αθήνησι 1862, σσ. 29-30. Ὁ Θεόδωρος-Φιλόθεος Βρυεννίος, στὴ Σύνθεσίν του «*Περιγραφή τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος*» ἀναφέρεται ὡς ἐξῆς, στὸ «*περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς*» θέμα: Ἄδηλα, ὦ φίλτατε τὰ περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς, καὶ λίαν ἀμφιβολὰ εἰσιν: εἴθουν τὸ πόθεν καὶ πῶς ἔσχεν ἡ κωμόπολις αὕτη τὸ ὄνομα, Ταταῦλα. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλως ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι εἰς τὴν πιθανὴν ταύτην τῶν πλειοτέρων γνώμην, λέγομεν τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ αὐτῆς, ὡς ἐφεξῆς. Ἡ λέξις Ταταῦλα, φαίνεται πεποιημένη, καὶ ἴσως κατὰ διαφθορὰν ἐκ τοῦ σταῦλα [Διότι κατὰ τὴν πιθανωτέραν τῶν πλειοτέρων τῶν λεγόντων ὅτι τὸ πάλαι εὐρίσκοντο ἐν αὐτῇ τὰ τοῦ βασιλέως καὶ πάντων τῶν ἄλλων σατραπῶν ἱπποστάσια, ἴσως ὀνομάσθη, ἱπποστάσια, ὅπερ κοινῶς λέγ(ονται), σταῦλα], ὅπερ μετὰ ταῦτα, ἀφαιρεθέντος τοῦ στοιχείου σ, ἔμεινε, ταταῦλα. Ἄλλ' ὅμως οἱ μεταγενέστεροι, ὡς φαίνεται, λέγοντες καθημερινῶς τό, ὑπάγομεν, εἰς τὰ Ταῦλα, ἤνωσαν τὸ ἄρθρον, τὰ, μετὰ τοῦ ὀνόματος, Ταῦλα, ἐξ οὗ προσθέσει γραμματίων παρήχθη τὸ κοινὸν τοῖς πᾶσιν ὄνομα, Ταταῦλα. Τοσαῦτα τὰ περὶ τῆς ὀνομασίας. Για τὸ ὄνομα ἰδέε ἐπίσης, Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδούλου, *Τα Ταταῦλα*, ὁ.π., σσ. 10-12· Γιώργου Καμαράδου-Βυζαντίου, *Τα ἐλληνικά Ταταῦλα*, ὁ.π., σσ. 21, 26· Νίκου Γ. Ἰσσεκλή, *Ἱστορία των Ταταούλων*, ὁ.π., σσ. 21, 32-33.

24. Γνωστός, τὴν εποχὴ αὐτῇ, εἶναι ὁ Ταταυλινὸς Σωτήριος Βλαχόπουλος, καλλιφω-νος μουσικός, μαθητὴς χρηματίας Χουμουζίου του Χαροφύλακα, κάτοχος ἰκανὸς τῆς θεωρίας τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, τὴν ὁποία δίδαξε στὴν Πατριαρχικὴ Μουσικὴ Σχολή, ὅπως καὶ τῆς κοσμικῆς μουσικῆς, Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῶν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ οἱ ἀπὸ των ἀποστολικῶν χρόνων ἀχρι των ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὑμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι*, ἐν Αθήναις 1890, σσ. 350-351, 379, 463, 493.

ἀναγινώσκω καὶ γράφω ὅπως οὖν καλῶς.

Ἄλλ' ἀποβληθέντος κατὰ δυστυχίαν τοῦ διδασκάλου, δι' ἧς οὐκ οἶδα αἰτίας ἔμεινε τὸ σχολεῖον ἔρημον διδασκάλου ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς σχεδὸν μῆνας, συμβεβηκός, τὸ ὅποιον ἦτο βέβαια ἐπόμενον, ἵνα τὰ μέγιστα βλάβη με τὸν πρωτόπειρον καὶ εἰσέτι ἀνήλικον ὄντα. Τέλος πάντων δι' ἐπιμελείας τῶν τότε προϋσταμένων ἀνεδέχθη τὴν σχολὴν Βασίλειος τις ὀνόματι Σάμιος τὴν πατρίδα ἀνὴρ εἰδήμων τοῦ ἐπαγγέλματος, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν καὶ αὐτὸς ἀπεβλήθη διὰ τινὰς αἰτίας τῆς σχολῆς. Αὐτὸν οὖν διεδέχθη ἱερομόναχός τις Ἀνθίμος ὀνομαζόμενος, Ἑπειρώτης τὴν πατρίδα ἐνάρετος τῶντι ἀνὴρ, παρ' ᾧ δύο περίπου ἔτη μαθητεύσας, καὶ μαθὼν, ἵνα ἀναγινώσκω καὶ γράφω ἐλευθέρως, πρὸς δὲ καὶ μέρος τῆς τοῦ Νεοφύτου Βάμβα γραμματικῆς παραδοθεῖς, προεβιάσθην ἐκ τῆς ἀλληλοδ(ιδ)ακτικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῆς χώρας σχολὴν, δεκαετῆς τὴν ἡλικίαν ὄν.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἔπαυον πάντοτε, ἵνα διασκεδάζω μετὰ τῶν συνηλικιωτῶν μου, παίζων τὰ πρὸς ταύτην τὴν ἡλικίαν ἀνήκοντα παιγνίδια. Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, κατὰ τὴν ἣν συνήθειαν εἴχομεν πάντοτε, συνηθροίσθημεν ἐν τῷ συνήθει τόπῳ, ἐν ᾧ καὶ πηγάδιον ἦν, ἄνωθεν σάνισιν ἐσκεπασμένοι, πέριξ τοῦ ὁποίου ἐνῶ παίζομεν, φεῦ! εἷς ἐξ ἡμῶν ἀποκριθεὶς εἶπεν «τὶς ἐξ ἡμῶν δύναται, ἵνα, ἐπὶ τῶν σανιδίων τοῦ πηγαδίου πατήσας, πρὸς τὸ ἀπέναντι ἀπέλθῃ μέρος;» οὐδεὶς βέβαια ἀπεκρίθη κατ' ἀρχὰς πρὸς αὐτόν, φοβούμενος νὰ πατήσῃ ἐπὶ τῶν ψιλῶν τοῦ πηγαδίου σανίδων· ἀλλ' εἶθε! ἵνα μὴ ποτε ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτον τί. Αὐτὸς πρῶτος γενόμενος παράδειγμα ἀπέβη πρὸς τὸ ἀπέναντι τοῦ πηγαδίου μέρος, τὸ ὅποιον ἰδόντες ἡμεῖς οἱ πρότερον δειλιῶντες ἐκ τῆς αὐτοῦ τόλμης, καὶ μὴ θέλοντες, ἵνα τούτου κατώτεροι φανῶμεν διεφωνοῦμεν ἀλλήλοις, τὶς πρότερον ν' ἀπεράσῃ τραγωδῶν καὶ χορευῶν, πατήσας λοιπὸν καὶ ἐγὼ ἐπὶ τῶν σανίδων, οὐκ ἠδυνήθην ἵνα τὸ ἀπέναντι μέρος καταλάβω, ἐπὶ τὰ τῆς πηγῆς βυθισθεὶς ὕδατα, ὅλος τρώομαι καὶ φόβου παραχοῆμα ἔμπλεος ἐγενόμην, καὶ ἀναμφιβόλως ἠθέλον, καταποντισθεὶς ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἀποπνιγῆ, εἰ μὴ δραμόντες οἱ ἄνωθεν ἰστάμενοι παῖδες εἰδοποιοῦν τὸ γεγονός τοῖς γονεῦσι μου, οἵτινες τὴν τοιαύτην θλιβερὰν ἀγγελίαν ἀκούσαντες, σφόδρα ἐταράχθησαν, καὶ θορυβηθέντες μεγάλως, ἦλθον εἰς τὸ ἐκεῖ πλησίον πηγάδιον μετὰ φωνῆς καὶ κλαυθμοῦ, ἔνθα ῥύσαντες σχοινίον, ἐξήγαγον με ἐκ τῆς πηγῆς καταβεβρεγμένον καὶ ἡμιθανῆ σχεδὸν ὄντα.

Μετὰ ταῦτα δὲ κομίσαντές με εἰς τὴν οἰκίαν, ἐπεμελήθησαν μεγάλως ἀλλ' ὅμως ἐγὼ εἰς μεγίστην περιπεσῶν ἀσθένειαν ἕνεκα τοῦ φόβου, καὶ ἐπὶ δύο περίπου μῆνας ταλαιπωρηθεὶς, ἀνέλαβον τέλος τὴν ποθητὴν μοι ὑγίειαν, ἀλλ' οὐχὶ πλέον καὶ τὴν μετὰ τῶν προτέρων φίλων μου συνδιάλεξιν ἧς ἐγὼ μὲν κατὰ πολλὰ ἐπεθύμουν, ἵνα ἐπιτύχω, ἀπετρεπόμενη

ὅμως ὑπὸ τῶν φιλάτων μου γονέων, διὰ τῶν αὐστηρῶν αὐτῶν καὶ πάνυ ὠφελίμων νουθεσιῶν οἱ ὅποιοι τὴν ἴσην νὰ εἶπω ἄραγε ἐπιμέλειαν καὶ περὶ τῆς ἐκπαιδευσεώς μου κατέβαλον, ἦν καὶ περὶ τῆς ὑγείας μου; οὐχί ἀλλ' ἔχοντες κατὰ νοῦν πάντοτε ὅτι αὕτη μόνη, ἡ παιδεία λέγω, δύναται ν' ἀποκαταστήσῃ τῶντι ζῶντα τὸν ἄνθρωπον· διότι ἄλλως οὐδὲν τῶν ἀλόγων ζώων διαφέρει, ἐπειδὴ ὀρθῶ μὲν διὰ τῶν ἔξωθεν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, οὐχὶ δὲ καὶ διὰ τῶν ἔσωθεν, αἰσθάνεται ὀλίγα τινά, τὰ πλείστα ὅμως διαφεύγουσιν αὐτόν· ἵνα εἶπω δὲ μᾶλλον, οὐδὲν διαφέρει τοῦ τυφλοῦ.

Ταῦτα πάντα συλλογιζόμενοι, παρέδωκάν με εἰς διδάσκαλον περίφημον Εὐάγγελον καλούμενον, Καλιγᾶν τὸ ἐπώνυμον, παρ' ᾧ καὶ δύο ἔτη γενόμενος, ἤκουσα παρ' αὐτοῦ ἀπὸ μὲν τοὺς συγγραφεῖς Λουκιανοῦ ἐνύπνιον, Ἰσοκράτους τὸν πρὸς Δημόνικον, καὶ πρὸς Νικοκλέα, ἀκολούθως δὲ τὸν περὶ προσευχῆς, καὶ πρὸς Εὐτρόπιον λόγον τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Χρισοστόμου· ἐκ δὲ τῶν ἄλλων μαθημάτων τὴν στοιχειώδη τοῦ Κοκκῶνη Γεωγραφίαν, τὴν κατήχησιν τοῦ Δαρβάρεως, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τοῦ Γενναδίου, καὶ Ἀρχαιολογίαν τινὰ στοιχειώδη, καὶ ἔξετασθῆς τέλος εἰς ὅλα ταῦτα, καὶ ὠφεληθεῖς οὐκ ὀλίγα, προεβιβάσθην εἰς τὴν ἀνωτέραν κλάσιν, τὴν ὁποίαν παρέδιδεν ἄλλος διδάσκαλος ὀνόματι Ἀντώνιος τὸ ἐπίθετον Χαρίλαος²⁵, παρ' αὐτῷ ὅμως

25. Ο Αντώνιος Χατζή Πέτρου Χαρίλαος γεννήθηκε στη Μυτιλήνη, από πατέρα καταγόμενο από την Κύπρο· μαθητῆς του Ν. Λογάδη, σπούδασε στην Πατριαρχικὴ Μεγάλη του Γένους Σχολή, στο Φανάρι (1826-1830) και στην ἴδια Σχολή, που μεταφέρθηκε, για λίγα ἔτη, στο Κουρού-τσεσμέ, στην Ξηροκρήνη (1830-1833)· αναφέρεται ὅτι δίδαξε στην Προῦσα (1835), στην Κοινοτικὴ Ἑλληνικὴ Σχολή της Χάλκης, και στα Ταταῦλα, ἀπὸ το 1840 ὡς το 1846, ὅταν ἀνέλαβε ὡς διδάσκαλος των Ἑλληνικῶν στην Μεγάλη του Γένους Σχολή. Το 1879 τιμήθηκε, μαζί με το διδάσκαλο Ἰωάννη Φιλαλήθη, ἀπὸ τον Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ', με το ὄφικιο του ἀρχοντα «Διδασκάλου του Γένους», το ὁποῖο καθιέρωσε, για πρώτη φορά, ο τότε Πατριάρχης· ἱκανὸς διδάσκαλος, ἐπιδέξιος ἐπιγραμματοποιός και συγγραφέας μιας ἀφήγησῆς ἱστορικῆς για τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, πέθανε στις 8 Ἰουλίου 1889. Για το Χαρίλαο ιδέες, Μανουήλ Ἰω. Γεδεῶν, *Χρονικά της Πατριαρχικῆς Ακαδημίας. Ἱστορικαὶ εἰδήσεις περὶ της Μεγάλης του Γένους Σχολῆς 1454-1830*, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἠωπγ', σσ. 157, 198' του ἴδιου, *Αποσημειώματα Χρονογράφου, 1780-1800-1869-1913*, ἐν Αθήναις 1932, σσ. 76, 77, 90-92 (στη σ. 91 φωτογραφία), 122, 344' του ἴδιου, *Μνεῖα των προ εμοῦ 1800-1863-1913*, ἐν Αθήναις 1934, σσ. 65, 361, 369' του ἴδιου, *Ἱστορία των του Χριστοῦ πενήτων 1453-1913*, τόμ. Β'. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Φίλιππος Ἡλιού, Αθήνα 2010, σ. 176' Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου, *τα Ταταῦλα*, ὁ.π., σ.184' Τρύφωνος Ε. Εναγγελίδου, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας. (Ἑλληνικὰ σχολεῖα ἀπὸ της ἀλώσεως μέχρι Καποδιστρίου)* τόμ. πρώτος, ἐν Αθήναις 1936, σσ. 21, 41' Τάσου Αθ. Γριτσοπούλου, *Πατριαρχικὴ Μεγάλη του Γένους Σχολῆ*, τόμ. Β', ἐν Αθήναις 1971, σσ. 121, 125, 129, 130, 152, 157, 170 ἐξ., 178, 182-183, 187, 205, 214-215, 249, 281,284' Μιχαήλ Βακουφάρη-Περικλῆ Βακουφάρη, *Ἡ ἐκπαίδευση στον Τουρκοκρατούμενο Ἑλληνισμό κατὰ την ὀψιμη Τουρκοκρατία σύμφωνα με τους τουρκικοὺς νόμους και τους Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς*, Ἐλευθέριο-Κορδελιό 2007,

οὐκ ἔμαθήτευσα, ἐπειδὴ διεδέχθη αὐτὸν μετακληθέντα τότε εἰς τὴν τοῦ γένους μεγάλην σχολήν, ἄλλος τις Ἀντώνιος καὶ αὐτὸς ὀνομαζόμενος Φιλαλήθης²⁶ τὸ ἐπώνυμον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὸ δέκατον τρίτον τῆς ἡλικίας μου ἔτος ἄγων, ἐγενόμην κανονάρχης²⁷ διὰ προτροπῆς τοῦ περιφήμου μουσικοῦ Κυρ(ίου) Ὀνούφριου τοῦ Βυζαντίου²⁸, ἐν τῇ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου Μονῆ²⁹· πρὸς δὲ καὶ ἀναγνώστης ὑπὸ τοῦ μέχρι καὶ νῦν ἀρχιερατεύοντος ἐν τῇ ῥηθείᾳ Μονῆ Κυρίου Σεραφεῖμ³⁰. Ἄλλ' ἀναχωρήσαντος καὶ αὐτοῦ τοῦ διδασκά-

σ. 44' Βασίλη Κρεμμυδά, *Οἱ Μεγαλοσχολίτες (1863-1974)*, Αθήνα 2007, φωτογραφία του Χαριλάου, μεταξὺ των φωτογραφιών, που παραθέτονται ἀνάμεσα στις σσ. 168 καὶ 169' *Πατριαρχικὴ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολή, Λεύκωμα-Αφιέρωμα για τα 555 χρόνια λειτουργίας της*, Istanbul 2007, σ. 36' Ακύλα Μήλλα, *Χάλλης Περιγυπιονήσων-Τα παραλειπόμενα*, Αθήνα 2009, σ. 118.

26. Ο Αντώνιος Φιλαλήθης ἀποφοίτησε ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ ὑπηρέτησε ὡς διδάσκαλος στα Μουδανιά, καὶ τὸ 1837 προσλήφθηκε ὡς διδάσκαλος καὶ του ἀνατέθηκε ἡ διεύθυνση τῆς ἐνοριακῆς Σχολῆς τῆς Παναγίας τοῦ Πέραν, στὴν Κωνσταντινούπολη, Πολυβίου Ι. Στράντζαλη, *Ἡ Σχολὴ τῆς Παναγίας (1833) καὶ τὸ Ζωγράφειο Γυμνάσιο (1893) Κωνσταντινουπόλεως. Συμβολὴ στὴν Ἱστορία τῆς Ἐκπαίδευσης τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ*, Αθήνα 2003, σσ. 93, 95, 183, 366.

27. Σ' ἓνα δεῦτερο αὐτοβιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ Φιλοθέου Βρυεννίου, γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ κάνομε σύντομο λόγο πιο κάτω, ἀναγράφονται καὶ τὰ ἐξῆς: «Πτωχὸς ὢν καὶ τῶν πρὸς ἐκπαίδευσιν ἀναγκαίων ὑστερούμενος ἐπορίζετο (ὁ Θεόδωρος-Φιλόθεος) ταῦτα κανοναρχῶν καὶ ψάλλον ἐν τῷ αὐτόθι (στα Ταταῦλα) ἱερῶ νὰφ τοῦ ἁγίου Δημητρίου»· ἰδέξ καὶ Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Ἡ σύγχρονος Ἱεραρχία*, ὁ.π., σ. 592.

28. Γιὰ τὸν Ονούφριο ἰδέξ, Γεωργίου Ι. Παπαδοπούλου, *Ἡ σύγχρονος Ἱεραρχία*, ὁ.π., σσ. 351, 379. Ο Ονούφριος διετέλεσε γιὰ 30 χρόνια πρωτοψάλτης τῶν Ταταούλων καὶ ἀπέθανε τὸ 1872, Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου, *Τὰ Ταταῦλα*, ὁ.π., σ. 154 (περισσότερα γιὰ τὸν Ονούφριο, στις σσ. 155-158)· ἰδέξ ἀκόμη, Γεωργίου Καμαράδου-Βυζαντίου, *Τὰ ἐλληνικά Ταταῦλα*, ὁ.π., σσ. 55, 56' καὶ Νίκου Γ. Ἰστεκλή, *Ἱστορία τῶν Ταταούλων*, ὁ.π., σ. 185.

29. Γιὰ τὸν Ἱερό Ναό τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἰδέξ, Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου, *Τὰ Ταταῦλα*, ὁ.π., σσ. 54-104' καὶ Νίκου Γ. Ἰστεκλή, *Ἱστορία τῶν Ταταούλων*, ὁ.π., σσ. 197-252. Γιὰ τὴν ἐνορία τῶν Ταταούλων ἰδέξ, Αἱ ἐνορίαί τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐνορία Ταταούλων, Ἐθνικά Φιλανθρωπικά Καταστήματα Κωνσταντινουπόλεως, *Ἡμερολόγιον τοῦ ἔτους 1906*, ἔτος δεῦτερον, ἐν Κων/πόλει 1905, σσ. 193-195 (στὴ σ. 23 τοῦ Ἡμερολογίου, ὑπάρχει φωτογραφία τοῦ Βρυεννίου).

30. Ο Σεραφεῖμ Ξενόπουλος, Νάξιος στὴν καταγωγή, γεννήθηκε στα Ταταῦλα, ὅπου ὑπηρέτησε σ' ὅλα τὰ στάδια τῆς κληρικῆς τοῦ διακονίας ἀπὸ Ἱερομόναχος ἐκλέχθηκε Ἐπίσκοπος Ἀργυρουπόλεως - Ἀρχιερατικὸς Προϊστάμενος ἁγίου Δημητρίου Κουρτουλοῦς (Ταταούλων), τὸν Οκτώβριο τοῦ 1848, Ἀρχιμανδρίτου Αμιλιανοῦ Τσακοπούλου, «Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι», ὁ.π., *Ὁρθοδοξία*, 32 (1957), σ. 321' στις 17 Ἰανουαρίου 1864 ἐκλέχθηκε Μητροπολίτης Ἄρτας, ὁ.π., *Ὁρθοδοξία*, 32 (1957), σ. 479, ὅπου καὶ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη, τὸ 1894' ἰδέξ, Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου, *Τὰ Ταταῦλα*, ὁ.π., σ. 137 καὶ σημ. 3' Φιλαρέτου Βιτάλη, «Ἀρχιμανδρίτου, Κυκλαδίται Ἱεράρχαι καὶ Ἱεροκήρυκες ἐν Ἠπειρώ», *Ἡπειρωτικὴ Ἐστία*, Τόμ. 5 (1956), σ. 864' τοῦ ἰδίου, «Σεραφεῖμ ὁ Ξενόπουλος. Μητροπολίτης Ἄρτης καὶ Πρεβέζης», *Θρησκευτικὴ καὶ Ἠθικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία*, Τόμ. 11 (1967), στ. 58-59' Φωτίου Γ. Οικονόμου, *Ἡ ἐν Ἄρτι*

λου κατέσχε την θέσιν ἄλλος τις Χρηστείδης ὀνόματι Καρπέλης³¹, ὅστις ἕξ μῆνας διατρύψας ἀνεχώρησεν, ἔνεκα τῆς ὀλεθρίου ἐκείνης καὶ θλιβερᾶς νόσου, τῆς Χολέρας, τῆς τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνσκυψάσης κατὰ τὸ 1847 ἔτος.

Τέλος πάντων προσκληθεὶς ὁ ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ τὴν Γαλλικὴν γλῶσσαν διδάσκων ὀνόματι Συνέσιος εἰδήμων τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ ἐξόχως τῆς Γαλλικῆς παρέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς σχολῆς, παρὰ τῷ ὁμοίῳ δύο ἔτη μαθητεύσας, τὰ μέγιστα ὠφελήθη, ἀκούσας παρ' αὐτοῦ ἐκ μὲν τῶν συγγραφέων τὸν περὶ παιδῶν ἀγωγῆς τοῦ Πλουτάρχου, τὸν τοῦ Λυσίου κατὰ Ἐρατοσθένους, τὸν κατὰ Λεωκράτους τοῦ Λυκούργου, ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος διαλόγων τὸν Κρήτονα (sic), καὶ τέλος ἐκ τῶν τοῦ Δημοσθένους τὸν τε πρῶτον Ὀλυνθιακόν, καὶ πρῶτον Φιλιππικόν, καὶ τοὺς δύο σὺν ἅμα· τὸν τε κατὰ Κτησιφῶντος τοῦ Αἰσχίνου, καὶ τὸν περὶ στεφάνου τοῦ Δημοσθένους, πάντας δὲ οὐχὶ μέχρι τέλους, ἀλλὰ μέρος ἐκ τοῦ καθ' ἑνός. Ἐκ δὲ τῶν ἄλλων μαθημάτων τὴν ἐπίτομον τοῦ Γόλσμιθ ἱστορίαν, τὴν στοιχειώδη μαθηματικὴν, φυσικὴν καὶ πολιτικὴν τοῦ Κοκκῶνη γεωγραφίαν, μέρος τῆς Ἀρχαιολογίας, τὴν ὁποίαν ἐδίδασκεν ἡμᾶς, μεταφράζων ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, καὶ τέλος τὴν τοῦ Πλάτωνος ἱερὰν κατήχησιν καὶ ἤθελον βεβαίως προοδεύσει ἔτι μᾶλλον, εἰ μὴ διχόνοιά τις ἐκραγεῖσα ἐτάραττε τὴν σχολὴν, δι' ἧς καὶ ἔπαυσεν ὁ διευθυντὴς τῶν μαθημάτων ἐκεῖθεν ἀναχωρήσας, καὶ οὕτως ἔμεινεν ἡ τῶν Ταταούλων σχολὴ χηρεύουσα ἐπὶ δύο μῆνας.

Οἱ τότε ἔφοροι τῆς σχολῆς ἀδυνατοῦντες πρὸς εὗρεσιν διδασκάλου εἰδήμονος τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς γλώσσης, εἰς μεγίστην ἀμηχανίαν εὐρίσκοντο, μὴ δυνάμενοι, ἐκ τῶν πολλῶν, οὓς ἐπρότεινον πρὸς αὐτοὺς, τὸν πλέον ἐπιστήμονα καὶ σοφὸν ἐκλέξαι· ἐν τούτοις διχόνοιαί στάσεις διετάραττον αὐτοὺς μὴ ὁμοφωνοῦντας. Ἐπειδὴ οἱ μὲν, τὴν τοῦ προτέρου ἀνάκλησιν ἐπιθυμοῦντες, ἐπέμενον εἰς τοῦτο. Οἱ δέ, οὐδόλως

Ἐκκλησία. Από της ιδρύσεώς της μέχρι των καθ' ἡμᾶς χρόνων, Αθήναι 1972, σσ. 35-36 του ἴδιου, *Ἡ Ἐκκλησία της Ηπείρου. Ἰδρυσις, ὁργάνωσις καὶ ἐξέλιξις αὐτῆς*, Αθήναι 1982, σ. 88· Νίκου Γ. Ἰστεκλή, *Ἱστορία των Ταταούλων*, ὅ.π., σ. 166.

31. Ο Χρήστος Καρδέλλης, ὅπως τον αναγράφει ὁ Απόστολος Δ. Μέξης, *Ἡ ἐν Χάλκη, Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολή*, ὅ.π., σ. 76, προσελήφθη ὡς καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς γλώσσης, σὴν Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολῇ τῆς Χάλκης, τὸ 1849· ἰδὲ καὶ Βασιλείου Θ. Σταυρίδη, *Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολή τῆς Χάλκης*, ὅ.π., σ. 242. Σε ἐκθεσὴ τῆς κατάστασης τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης, κατὰ τὸ ἐκτο σκολαστικὸ ἔτος 1849-1850, τοῦ Σχολάρχου τῆς Χάλκης, Κωνσταντίνου Τυπάλδου-Ἰακωβάτου, που ἀνάγνωσε σὶς 4 Ἰουλίου, σὴν ἀρχῇ των ἐτήσιων ἐξετάσεων, ὁ Σχολάρχης ἀνάφερε καὶ τα ἐξῆς: «Χαρὰν προσέτι οὐ τὴν τυχοῦσαν ἔλαβεν ἡ Σχολὴ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ διορισμὸν τοῦ ἔλλογμωτάτου κυρίου Χρήστου Καρπέλλη εἰς διδάσκαλον τῆς Γαλλικῆς Γλώσσης. Ἄνῆρ ἱκανώτατος εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἤρξατο ἤδη νὰ ἐπιτελῇ τοῦτο μεθ' ὅλης τῆς προθυμίας καὶ τοῦ ζήλου», Πρωτοπρεσβυτέρου Γεωργίου Δ. Μεταλληνού - Βαρβάρας Καλογεροπούλου-Μεταλληνού, *Ἀρχεῖον τῆς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης*, ὅ.π., τόμ. Ε', σσ. 38, 39, σημ. 3.

στέργοντας τούτο, μεγάλως άντεφέροντο πρὸς αὐτούς. Καὶ ταῦτα τὰ τότε καθ' ἡμέραν γινόμενα· ἀλλὰ τέλος πάντων διεσκεδάσθησαν ταῦτα πάντα, ὅποτε ὁ τὴν ἐμπορικὴν τὴν ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ διευθύνων σχολὴν, τοῦνομα Γεράσιμος Ῥαζῆς³², τὸν σοφὸν ἐπρότεινεν Ἀναστάσιον, τὸν ἐπονομαζόμενον Ἐρκουλίδην, ὅστις καὶ χολὸς (sic) ἦτον τὸν πόδα. Τοῦτον λοιπὸν τὸν σοφὸν ἄνδρα μετὰ μεγάλης εὐχαριστήσεως ἀποδεξάμενοι, οἱ τὰ τῶν Ταταούλων τότε διοικοῦντες, μεγάλας τιμὰς ἀπένειμαν, πρὸς τε τὸν προτείναντα οὐ μικρὰν χάριν εἰδότες.

Ἄφοῦ δὲ ἔφθασεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἠθροίσθησαν πάντες, οἱ τε προῖστάμενοι, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ τῇ σχολῇ μαθητεύοντες, τῆς συνήθους τῆς ἐν τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων τελετῆς γενομένης, παρέδωκαν αὐτῷ ἔμπροσθεν πάντων, τὴν τε τῆς σχολῆς διεύθυνσιν, καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ μαθητεύοντας, τὴν εὐτυχῆ πάντες κατάστασιν, καὶ τὴν εἰς τὰ κρείττω προκοπὴν τῆς νεολαίας εὐχόμενοι. Πρὶν ὅμως οὗτος τῶν μαθημάτων ἀρχίσῃ, μαθὼν ὅτι δύο εἰσὶν αἱ κλάσεις, ἃς ἔμελλεν νὰ διδάξῃ, διακρίνας αὐτὰς τῶν ἄλλων διέταξε· καὶ οὕτως ἰδὼν τὴν πρώτην ἐκ τριῶν συγκειμένην μαθητῶν, ἐξ ἑμοῦ τε καὶ ἄλλων δύο, ὧν ὁ μὲν εἷς, Ἀνδρέας ὀνόματι³³, ἐγγώριος ἦν, ὁ δὲ ἄλλος ξένος, καὶ δυσαρεστηθεὶς μεγάλως διὰ τὴν μικρότητα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μαθητῶν, πρὸς ἡμᾶς μὲν προφάσεις οὐκ ὀλίγας εὔρεν ἐξ ὧν μία ἦν καὶ ἡ ἐξῆς, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Θουκυδίδου παράδοσιν, τὴν τῶν ποιητῶν οὐκ οἶδε, πολλὰς δὲ πρὸς τοὺς τότε ἐπὶ τῶν πραγμάτων ὄντας εἰπὼν, καὶ καταπεισας αὐτούς, οἵτινες οὐδὲν ἀντεῖπον, αἰτιώμενοι

32. Ο Γεράσιμος Ραζῆς ἦταν Κεφαλλονίτης καὶ υπηρέτησε γιὰ ἓνα ἔτος, τὸ 1850-1851, ὡς Διευθυντὴς τῆς Ἐλληνοεμπορικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης. Ἐπειδὴ ἡ Σχολὴ δὲν εἶχε μαθητὲς, ἔφερε στὴ Χάλκῃ τοὺς μαθητὲς ἀπὸ τὸ Οἰκοτροφεῖο, ὅπου διατηροῦσε ὁ ἴδιος στὴν Κωνσταντινούπολη. Με τὸ πέρασ τοῦ πρώτου ἔτους, ὁ Γεράσιμος Ραζῆς παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ διεύθυνση καὶ ἀσχολήθηκε με τὸ ἐμπόριο, Ξενοφώντος Δ. Μογέ, *Ἡ ἐν Χάλκῃ Ἐλληνοεμπορικὴ Σχολή*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1875, σσ. 87-88. Σὲ υποσημείωση, στα πάνω γραφόμενα, ὁ Μογέ γράφει, ὅτι «ἤδη εἶναι (ὁ Ραζῆς) Βιβλιοφύλαξ τῆς Σχολῆς (προφανῶς τῆς Ἐλληνοεμπορικῆς) εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν». Ὁ Τρύφων Ε. Ευαγγελίδης, *Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας*, ὀ.π., σ. 52, ἀναφέρει ὅτι ὁ Γεράσιμος ἀπὸ τὸ 1850 μέχρι τὸ Μάρτιο τοῦ 1851 διηύθυνε τὴν Ἐλληνοεμπορικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης.

33. Προφανῶς, σ' αὐτὸν τὸν Ἀνδρέα ἀφιερώνει ὁ Θεόδωρος τὴ δευτέρη Σύνθεσή του, τὴν «Περιγραφή τῆς ἰδίας αὐτοῦ πατρίδος», τὴν περιγραφὴ δηλαδὴ τῶν Ταταούλων. Γιὰ τὰ Ταταῦλα, ἐκτὸς ἀπὸ χρησιμοποιοηθέντα καὶ ἀναφερόμενα στὴς υποσημειώσεις, ἰδὲς καὶ, Λεάνδρου Νικοκλῆ Μίχα, *Τὰ Ταταῦλα. Ὁ ἱστορικὸς λόφος τῆς πόλης ὅχι ἀπὸ τὴν «ἄλλη πλευρά» ἀλλὰ γύρω ἀπ' τὸ λόφο καὶ τοὺς πρόποδες του*, Ἀθήνα 1970, στὴ σ. 115 (ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ, με μόνη ἀναφορὰ τὸ βιβλίο τοῦ Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου) Νίκου Γ. Ἰστεκλή, *Ἐκπαιδευτήρια Κοινότητος Ταταούλων. Ὁψεις τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς τῆς Κωνσταντινουπολίτικης Ρωμοσύνης*, Ἀθήνα 2005· Ἐπισκόπου Παμφίλου Μελισσηνοῦ Χριστοδοῦλου, *Τὰ Ταταῦλα καὶ ἡ ἱστορία τους*, ἐκδόσεις «Ἰστοζ», Πόλη, 2013 - Pamfilos Episkopos Melissinos Hristodulu, *Tatavla Tarihi, istos yayin*, Istanbul, 2013 (Ἀπόδοση στὴ δημοτικὴ: Χάρις Ρήγας. Μετάφραση στα τουρκικά: Ἄννα Μαρία Ἀσλάνογλου, Στέφος Μπενλίσοῖ. Ἐπιμέλεια Φώτης Μπενλίσοῖ, Φοῖβος Νομικός).

καὶ αὐτοὶ ὡς τριῶν ἢ τεσσάρων ἔνεκα ἄπρεπον τὸ τοσοῦτον καταδανῶσθαι καιρόν· ἐστέρησεν ἡμᾶς τέλος καὶ τῆς μικρᾶς ἐκείνης τροφῆς, ἣτις ἂν κατὰ καιροὺς ἐξέλειπε, μόλον τοῦτο ἐξωγόνει ἡμᾶς κατὰ τι.

Ἐκτοτε λοιπὸν ὡς εἶναι ἐπόμενον εἰς τοὺς ποθοῦντας τινος καὶ ἢ μὴ δυναμένους ἀπολαῦσαι, ἢ, καὶ ὅπερ μέγιστον, δυναμένους ἐμποδόν τι γίνεσθαι, μεγίστην νὰ προξενῇ τὴν λύπην, οὕτω καὶ γὰρ ὑπὸ τοῦ πρὸς τὴν παιδείαν ἔρωτος φλεγόμενος, ἤκουον μὲν τὴν ὑπὸ πάντων πανταχόσε διαφημιζομένην ἱερὰν θεολογικὴν σχολὴν, τὴν ἐν τῇ νήσῳ Χάλκῃ, ἀπορῶν ὅμως προστάτου δι' οὗ ἤθελον εἰσελθῆ ἐν αὐτῇ, ἐν μεγίστῃ καθ' ἐκάστην ἐγενόμην λύπη· ἕως ὅτου πάντα ποιήσας, οὐδὲν ἄλλο μέσον εὔρον πρὸς τοῦτο, εἰ μὴ μόνον τὴν Σεβασμιωτάτην μοι Αὐτῆς πανιερότητα, τὸν σεβαστόν μοι λέγω γέροντα ἅγιον Κυζίκου Κῦρ(ιον) Ἰωακείμ, τοῦ ὁποίου τὸ γλυκὺ τοῦ στόματος, ἢ πρὸς τοὺς ἀπόρους δεξιώσεις καὶ τὸ εὐσπλαγγχον καὶ πρὸς πάντας ὁμιλητικὸν αὐτοῦ, οὐδὲν ἄλλο ὄντως χαρακτηρίζουσιν, εἰ μὴ τὸ ἐνάρετον καὶ γενναῖον τοῦ ἀνδρὸς φρόνημα.

Ταῦτα πάντα ὑπ' ὄψιν ἔχων, γράψας ἀναφορὰν προσέφερον πρὸς αὐτὴν, ἣτις καὶ τὰ μέγιστα εὐαρεστηθεῖσα διὰ τὸν τοιοῦτον σκοπὸν μου, καὶ μάλιστα εὐεργετικῶς ἐκφρασθεῖσα μοι τὸ «*Ἀπὸ τοῦδε σὲ καταγράφω εἰς τὸν κατάλογον τῶν εἰσαχθησομένων μαθητῶν*», ἠξίωσέ με τέλος διὰ τῆς γενναίας αὐτῆς προστασίας, ἵνα καὶ γὰρ εἰς τὴν μοῖραν τῶν ἐν τῇ θεολογικῇ ταύτῃ σχολῇ μαθητευομένων καταταχθῶ, δι' ὃ οὐ τὴν μικρὰν, ἄχρῃς ἂν τὸ λαμπρότατον τοῦ Ἡλίου φῶς ὀρῶ, τὴν εὐγνωμοσύνην ὀφείλω.

Οὕτω λοιπὸν ἀποχαιρετήσας πατέρα, μητέρα, ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφάς, συγγενεῖς καὶ φίλους, ἦλθον τῇ 15 Αὐγούστου τῷ 1851 Σωτηρίου ἔτ(ους) εἰς τὴν ῥηθεῖσαν σχολὴν, ἔνθα ἐξετασθεὶς παρὰ τῶν σοφῶν διδασκάλων, κατετάχθην ἐν τῇ τρίτῃ τοῦ Συνθετικοῦ κλάσιν (sic), διαταχθεὶς ἵνα πρῶτον κατὰ τὴν συνήθειαν τὸν βίον μου περιγράψω. Καὶ ταῦτα τὰ μέχρι τοῦδε.

Και μετὰ τὴν λήψην τοῦ πτυχίου τοῦ ἀπὸ τὴν Ἱερᾶ Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκῃς, ὁ Φιλοθέος Βρυννίος, ὡς σπουδαστὴς στὴ Γερμανία (Λειψία, Βερολίνο, Μόναχο), ὡς Καθηγητὴς, Διευθυντὴς καὶ τέλος Σχολάρχης στὴ Θεολογικῇ Σχολῇ, ὡς Καθηγητὴς καὶ Σχολάρχης στὴ Μεγάλῃ του Γένους Σχολῇ, στὴν Κωνσταντινούπολη, ὡς συγγραφέας ἀρθρῶν καὶ μελετῶν, ὡς ερευνητὴς καὶ ἐκδότης ἔργων τῆς πρωτοχριστιανικῆς Γραμματείας, ἀλλὰ καὶ ὡς Μητροπολίτης Σερρών καὶ Μητροπολίτης Νικομηδείας, με καρποφόρα παρουσία στις δύο Μητροπόλεις καὶ με πολυετὴ ενεργὸ καὶ γόνιμη συμμετοχὴ, ὡς Συνοδικὸς Ἀρχιερέας, τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στὴν ἐπίλυση τῶν ἀπασχολούντων τὴν Μεγάλῃ του Χριστοῦ Εκκλησίᾳ ποικίλων θεμάτων, καταξιώθηκε ευρύτερος, καὶ δικαίως ἀναγνωρίστηκε ὡς μία ἀπὸ τις σημαντικότερες, ἀν

όχι η πλέον σημαντική προσωπικότητα του τέλους του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα. Τεκμήριο της εκτίμησης αυτής αποτελεί το γεγονός ότι το 1880 η Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών³⁴, το 1884 το Πανεπιστήμιο του Εδιμβούργου³⁵ του απένεμαν τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα, και στις αρχές του 1899 η Σύγκλητος της Πνευματικής Ακαδημίας του Καζάν³⁶, στη Ρωσία, τον ένταξε στα επίτιμα μέλη της. Μνεία για αυτά και άλλα αναφέρει ο ίδιος μέχρι το 1884, στο αυτοβιογραφικό Σχεδίασμα, το οποίο έγραψε το Φεβρουάριο του 1885, με την εξής αφορμή.

Ο Φιλόθεος Βρυνένιος έγινε γνωστός στη Δύση το 1875 με την έκδοση, κατά το έτος αυτό, στην Κωνσταντινούπολη, δύο Επιστολών προς Κορινθίους του Επισκόπου Ρώμης Κλήμεντος: *Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Κλήμεντος Ἐπισκόπου Ῥώμης αἱ δύο πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολαί. Ἐκ χειρογράφου τῆς ἐν Φαναρίῳ Κων/πόλεως Βιβλιοθήκης τοῦ Παναγίου Τάφου νῦν τὸ πρῶτον ἐκδιδόμεναι πλήρεις μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων ὑπὸ Φιλοθέου Βρυνεννίου μητροπολίτου Σερρών. Αναλώμασι τοῦ ἐπὶ φιλογενείᾳ καὶ ζήλῳ τῆς τε κατὰ Χριστὸν καὶ τῆς προγονικῆς παιδείας διαπρέποντος κυρίου Γεωργίου Ζαρίφη. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1875. Τύποις Βουτυρᾶ καὶ Σ/ας*³⁷.

Οκτώ ἐτη αργότερα, το 1883, εκδόθηκε από το ίδιο τυπογραφείο και πάλι στην Κωνσταντινούπολη, η *Διδαχὴ τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων ἐκ τοῦ ἱεροσολυμιτικοῦ χειρογράφου νῦν πρῶτον ἐκδιδομένη μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων ἐν οἷς καὶ τῆς Συνόψεως τῆς Π.Δ., τῆς ὑπὸ Ἰωάνν. τοῦ Χρυσοστόμου, σύγκρισις καὶ μέρος ἀνέκδοτον ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου. Ὑπὸ Φιλοθέου Βρυνεννίου μητροπολίτου Νικομηδείας. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1883, Τύποις Σ. Ι. Βουτυρᾶ*³⁸.

Ἡ ἐκδοση αὐτὴ προκάλεσε τεράστια ενδιαφέρον στους θεολογικούς και φιλολογικούς κύκλους της Δύσης και πολλοὶ επιστήμονες στην Ευρώπη και στην Αμερικὴ ασχολήθηκαν επισταμένως με το σημαντικό αυτό κείμενο της Χριστιανικῆς Εκκλησίας των πρώτων χρόνων³⁹.

34. Β. Δ. Καλλίφρονος, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, Περίοδος Δ', τόμ. 1, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880, σ. 65.

35. Β. Δ. Καλλίφρονος, *Εκκλησιαστικὴ Επιθεώρησις*, Περίοδος Δ', τόμ. 6, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 11.

36. *Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 19 (1899), σσ. 69-70.

37. Ἐντοπισμένα ἀντίτυπα τῆς ἐκδοσης ιδές, Φιλίππου Ηλιοῦ - Πόπης Πολέμη, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1864-1900. Συνοπτικὴ ἀναγραφὴ*, τόμ. Α', 1864-1879, Αθήνα 2006, σ. 912.

38. Ἐντοπισμένα ἀντίτυπα τῆς ἐκδοσης αὐτῆς ιδές, Φιλίππου Ηλιοῦ - Πόπης Πολέμη, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1864-1900*, ὄ.π., τόμ. Β', 1880-1890, Αθήνα 2006, σ. 1593.

39. Παραθέτω κείμενα βιβλιογραφικά, για μια πρώτη γέυση: Αρχιμανδρίτου Φιλαρέτου Βαφεΐδη, Βιβλιοκρισία. Διδαχὴ των δώδεκα ἀποστόλων, ἐκ του ἱεροσο-

Το 1884 εκδόθηκε στη Νέα Υόρκη, από τον εκδοτικό Οίκο Charles Scribner's Sons η *Διδαχή τῶν Δώδεκα Ἀποστόλων. Teaching of the Twelve Apostles. Recently discovered and published by Philotheos Bryennios, Metropolitan of Nikomedia. Edited with a Translation, Introduction and Notes, by Roswell D. Hitchcock and Francis Brown, Professor in Union Theological Seminary, New York.*

Το επόμενο έτος, 1885 στη Νέα Υόρκη, από τον ίδιο εκδοτικό Οίκο, ο οποίος τώρα, κάτω από το έτος 1885, πρόσθεσε το *All rights reserved* (=όλα τα δικαιώματα διατηρούνται), εκδόθηκε και πάλι η Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων, με την υπογραφή του διδάκτορα Philip Schaff, του ίδιου Σεμιναρίου της Νέας Υόρκης, του Union Theological Seminary: *The Oldest Church Manual called the Teaching of the Twelve Apostles ΔΙΔΑΧΗ ΤΩΝ ΔΩΔΕΚΑ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ The Didachè and Kindred documents in the original with translations and discussions of post apostolic teaching Baptism Worship and Discipline and with illustrations and fac-similes of the Jerusalem manuscript by Philip Schaff.*

Στις αρχές του 1885 ο Φιλόθεος Βρυέννιος έλαβε από τον Philip Schaff ένα φάκελο με γράμματα, τα οποία διάβασε όλα. Προφανώς ο Philip Schaff ζήτησε από το Φιλόθεο Βρυέννιο και ένα βιογραφικό Σημείωμα. Αυτό τεκμαίρεται από την απαντητική επιστολή του Φιλοθέου Βρυεννίου προς το Schaff, την οποία απέστειλε από τη Νικομήδεια της Βιθυνίας, την έδρα της Μητρόπολής του, με χρονολογία 10/22 Φεβρ(ουαρίου) 1885. Το κείμενο της σύντομης επιστολής έχει ως εξής:

Ἐλλόγιμε ἄνερ

Ἄσμενος ἔκομισάμην τῶν σῶν γραμμάτων τὸν φάκελλον καὶ εὐγνωμόνως ἀνέγνων πάντα. Ἐν τῷδε συνημμένως ἔχεις τὸ ζητηθέν. Ἰσως

λυμνιτικού χειρογράφου νυν πρώτον εκδιδομένη μετά προλεγομένων και σημειώσεων, εν οἷς και της συνάψεως της Π.Δ. της υπό Ιωάνν. του Χρισοστόμου σύγκρισις και μέρος ανέκδοτον από του αυτού χειρογράφου, υπό Φιλαρέτου Βρυεννίου μητροπολίτου Νικομηδείας, εν Κωνσταντινουπόλει 1883, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 209-215· του ίδιου, «Ο θεολογικός τύπος της Εσπερίας περί της Διδαχής των Δώδεκα Αποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 271-275, 300-302, 349-350, 390-391· Ιεροδιακόνου Ιωακείμ Φοροπούλου, «Οι εν Αμερική Θεολόγοι και η Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 393-398· G. T. Stokes (Μετάφρασις Αρχιμανδρίτου Κωνστ. Βαφείδου), «Οι εν Αγγλία Θεολόγοι και η Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 409-411· Ιεροδιακόνου Ιωακείμ Φοροπούλου, «Οι εν Αγγλία και Αμερική Θεολόγοι περί της Διδαχής των Δώδεκα Αποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 500-502· S. Stanprohe Orris (Μετάφρασις Ιεροδιακόνου Ιωακείμ Φοροπούλου), «Οι εν Αμερική Θεολόγοι περί της Διδαχής των Δώδεκα Αποστόλων», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, 4 (1883-1884), σσ. 589-590· Α. Διομήδους Κυριακού, «Διδαχή των Δώδεκα Αποστόλων», στο *Μελέται*, εν Αθήναις 1887, σσ. 265-272.

Ἐλλόγουμαι ἄνευ,
 Ἡστένος ἐνομισάριον τῶν οὐν
 γραμμάτων τοῖς θάμιλλον καὶ ἐγνώ-
 μόνως ἀνίγνωσιν αὐτά. Ἐν τῷ δὲ συνημ-
 μένως ἔχεις τὸ ζητηθέν. Ἦσους πολλά τὰ
 σημειωθέντα. Ἄλλα σὺ εἶτι μὲν λόγου ἄ-
 ξιον καὶ χρήσιμον ἐν τοῖς δέξαι, εἴη
 δὲ περιττὸν καὶ ἄχρηστον ἐξοβελίσας
 ἄφες
 ἐν Νικομηδείᾳ
 10/22 Φεβρ. 1885
 Φιλόθεος
 Rev. Dr. Philip Schaff
 New-York

πολλά τὰ σημειωθέντα ἄλλα σὺ εἶτι μὲν λόγου ἄξιον καὶ χρήσιμον ἐν
 τούτοις δέξαι, εἶτι δὲ περιττὸν καὶ ἄχρηστον ἐξοβελίσας ἄφες.

Ἐν Νικομηδείᾳ
 10/22 Φεβρ(ουαρίου) 1885
 + Ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος
 Rev. Dr. Philip Schaff
 New York⁴⁰.

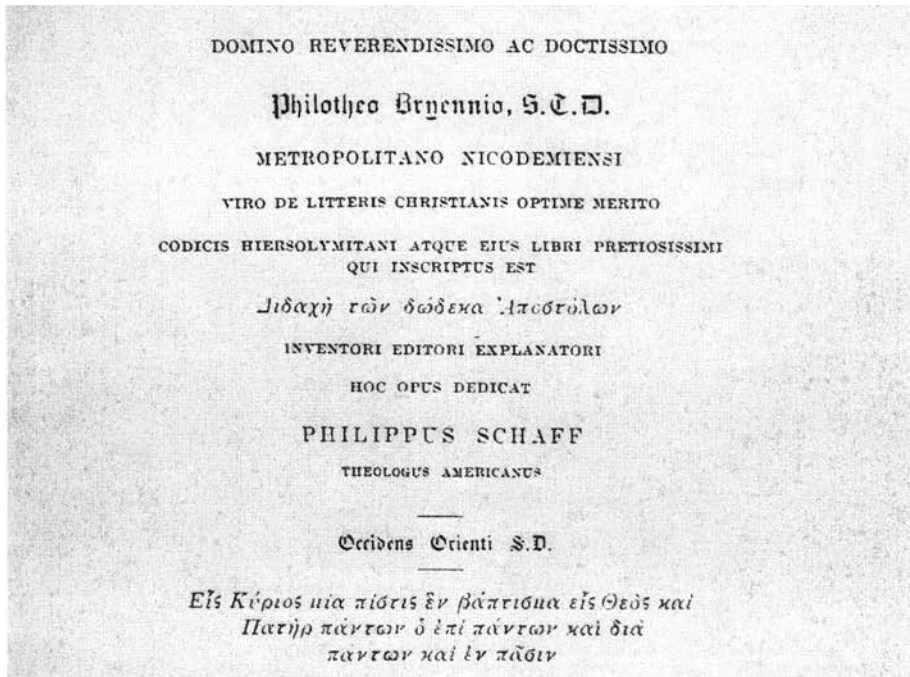
Ὅπως μπορούμε να συμπεράνουμε από την επιστολή αυτή, το γραφό-
 μενο σ' αυτή: ἐν τῷδε συνημμένως ἔχεις τὸ ζητηθέν, μας οδηγεί στο αυτο-
 βιογραφικό Σημειώμα⁴¹. Τη μετάφραση, στα αγγλικά, της επιστολής του
 Φιλοθέου Βρυεννίου⁴², καθώς και του αυτοβιογραφικού Σημειώματος⁴³,

40. Το κείμενο της επιστολής του Φιλοθέου στον Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σ. 296.

41. Το ελληνικό κείμενο του Σημειώματος στον Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σ. 292-295· ο Γεώργιος Ι. Παπαδόπουλος, *Η σύγχρονος Ιεραρχία*, ό.π., σσ. 592-599, το παραθέτει με κάποιες προσθήκες και ορισμένες, ελάχιστες γλωσσικές αλλαγές, και με πρόσθεση υποσημειώσεων.

42. Η αγγλική μετάφραση της επιστολής στον Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σ. 292.

43. Η αγγλική μετάφραση του αυτοβιογραφικού Σημειώματος στον Philip Schaff,

οφείλει ο Schaff στο φίλο του Rev. Dr Howard Crosby, έναν ειδικό, εξίσου καλόν στα νέα, όσο και στα αρχαία ελληνικά⁴⁴.

Από τα γραφόμενα του Schaff, φαίνεται ότι ο Φιλόθεος του έστειλε από τη Νικομήδεια και άλλη επιστολή, με χρονολογία 16/28 Απριλίου 1885, φιλική όπως την χαρακτηρίζει ο Schaff, στην οποία ο Φιλόθεος Βρυέννιος εκφράζει τη μεγάλη ικανοποίησή του, για τα βελτιωμένα τυπογραφικά δοκίμια που του είχε ήδη στείλει πριν από λίγες εβδομάδες ο Schaff, και του δίνει, του Schaff, τη συγκατάθεσή του, να αφιερώσει το βιβλίο του σ' αυτόν, στο Φιλόθεο Βρυέννιο, όπως και έγινε⁴⁵.

Ο Φιλόθεος Βρυέννιος απέστειλε στο Schaff και μία φωτογραφία του, σε αρκετά νεότερη ηλικία, την οποία φωτογραφία είχε βγάλει ο φωτογράφος του Σουλτάνου, όπως γράφει στον Πρόλογο του βιβλίου του ο Schaff⁴⁶.

The Oldest Church Manual, ό.π., σ. 289-292.

44. Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σ. 289.

45. Αυτά γράφει ο Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σ. VI, στην υποσημείωση *, κάτω από το τέλος του Προλόγου (σσ. V-VI) του βιβλίου του. Ο Πρόλογος φέρει χρονολογία May 21, 1885 και τόπο New York, Union Theological Seminary' η αφιέρωση στη σ. 111.

46. Philip Schaff, *The Oldest Church Manual*, ό.π., σσ. V-VI' η φωτογραφία στην αρχή του βιβλίου.

APOSTOLOS ATH. GLAVINAS

HOLOGRAPH AYTOBIOGRAPHICAL NOTE OF
PHILOTHEOS BRYENNIOS METROPOLITAN OF
SERRES (7.8.1875-24.8.1877) AND METROPOLITAN OF
NIKOMIDEIA (24.8.1877-17.11.1910) (+18.11.1917)

Abstract

Philotheos Bryennios was John Stavrakoglou and Hellen Chlorou's tenth and last child. His parents lived in Tataulla, Constantinople. John came from Skopos and Helen from Raidestos in Eastern Thrace.

Philotheos was born on March 28, 1833 in Hypsomatheia, Constantinople, where all his family had moved for a short period of time, because of a fire that took place in Tataula, August 27, 1832. They returned in Tataula six months after the birth of Theodoros, which was Philotheos original name.

Young Theodoros was educated by excellent teachers at the School of Tataulla, where at a young age showed great interest in music and the holy letters. As a result, he became «Kanonarchis» (e.g. the person that supports the chanter) and «Reader» at the church of Saint Dimitrios. Theodoros' wish, to attend the Holy Theological School of Chalki, was fulfilled by the Metropolitan of Cyzicus, Joachim, who guaranteed for his attendance. He enrolled in the Theological School of Chalki on August 12, 1851, by the name of Theodoros Ioannidis.

He entered the third year of a seven-year apprentice ship. As part of his class «Simple Compositions», at the theme «Biographies» he also wrote the «Memoirs of his own life» in 1852. We publish this autobiographical note as we copied it by the code of Homework of the Theological School.

His last name was changed, from Ioannidis to Bryennios, by the Rector of the School, Metropolitan of Stavroupolis Konstantinos Typaldos-Iakovatos, who gave his best students the last name of a distinguished personality from the past. His first name, from Theodoros to Philotheos, was changed on November 8, 1855, when he became a Monk and was ordained Deacon.

A second autographical note was sent by Philotheos Bryennios, who was at the moment Metropolitan of Nikomideia, on February 10/22, 1885 to New York, to Dr. Philip Schaff, who included it to the publication of the «Teaching of the Twelve Apostles», in New York, which was discovered and published in 1883, by Philotheos Bryennios, in Constantinople.